

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 94 (4) «1492/1914» 32 (019) 343.341

ПОЛІТИЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ У ДІЯЛЬНОСТІ МАСОНСЬКОГО ОРДЕНУ НА ТЕРИТОРІЇ ЄВРОПИ В ПЕРІОД XVIII-XIX ст.

Дмитро Помазан

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького
Україна, 72300, м. Мелітополь, вул. Гетьманська, 20
Email: Kartezis16@gmail.com

Актуальність даної теми пов'язана з тим, що в історіографії таємних товариств немає чіткого визначення Масонського Ордену, як таємної організації за політичними чи релігійними ознаками. Метою статті є дослідження політичного елемента в діяльності Масонського Ордену на території Західної Європи у період XVIII-XIX ст.

До основних історіографічних джерел з даної теми відносяться праці закордонних авторів таких, як Ч.У. Геккертон, С. Карпачов, Д. Лі, В. Спаров, Є.Б. Черняк, Г. Шустер та ін. Особливу наукову цінність для даної статті мають автори: Ч.У. Геккертон, С. Карпачов і Г. Шустер.

Однією з найфундаментальніших робіт з історії таємних товариств – є книга британського дослідника Ч. Геккертона під назвою «Тайные общества всех веков и всех стран» [4]. У цій книзі представлений доволі широкий огляд таємних товариств від Стародавнього світу до кінця Нового часу. Особливістю даної праці є те, що автор розробив змістовну класифікацію таємних товариств. Треба зазначити, що більшість інших авторів не представляють у своїх роботах будь-якої класифікації, що дуже ускладнює визначення таємного товариства. У даному випадку – Масонського Ордену.

Також Ч. Геккертон приділяє велику увагу саме діяльності масонських організацій. У книзі розглядається не тільки історія Масонського Ордену, але і філософська концепція, ритуали та внутрішній статут. Представлена інформація є досить важлива для розуміння діяльності масонів [4, с. 184-217].

Іншою визначною працею є книга російського дослідника Масонського Ордену С. Карпачова під назвою «Масоны. Сло-

варь» [5]. Вказана праця представляє собою унікальний симбіоз довідкової й історичної літератури. Використовуючи велику кількість джерел С. Карпачов систематизував за алфавітом велику кількість інформації, яка пов'язана з Масонським Орденем. Окрема увага приділяється діяльності масонів у різних країнах світу, що є дуже важливим для розкриття поставленої мети [5].

Доволі фундаментальною працею є книга німецького дослідника таємних організацій Г. Шустера під назвою «История тайных орденов и союзов» [12]. Цей труд має велику популярність у всьому світі. Його особливість полягає у тому, що автор намагається максимально повністю охопити таємні організації й ордени. Г. Шустер, як і Ч. Геккертон, починає своє дослідження зі Стародавнього світу та продовжує таємними товариствами, які формувались у період Нового часу. Окрему увагу він приділяє діяльності масонських лож. Також автор представив свою точку зору на створення Ордену та його діяльність [12].

Масони, або франкмасони, у перекладі з англійської означають «вільні муляри». Цю назву носили представники закритих мулярських цехів, які займалися будівництвом складних будівель і мали елементи таємного товариства, тому що переховували свої знання. Згідно даних більшості дослідників чотири таких ложі були об'єднані у 1717 році та створили таємне товариство зі складною символічною, філософською та ритуальною базою [12, с. 233-234].

Для розкриття поставленої теми перш за все необхідно детально розглянути історію створення Масонського Ордену. Як у питанні класифікації, так і в цьому серед дослідників

немає єдиної точки зору.

Наприклад Д. Лі та М. Бейджент провели серйозне дослідження історії походження масонів, яке описано у книзі «От храма до ложи» [2]. Головна ідея авторів полягає у тому, що масони є прямими нащадками середньовічного Ордена Тамплієрів. За даними, які представляє книга, тамплієри сховалися на території Шотландії та згодом створили Масонський Орден [2].

Інший дослідник масонства – Вік Спаров вважає, що Масонський Орден має набагато древніші коріння ніж навіть тамплієри. У своїй книзі «Полная история масонства», автор намагається довести теорію того, що Масонський Орден бере свій початок ще у стародавньому Єгипті. Тому його історія набагато складніша. Згідно теорії, яку відстоює автор, починаючи зі стародавніх містерій Масонський Орден просто міняв свою форму з'являючись в образі інших таємних організацій таких, як єгипетські жриці, тамплієри, розенкрейцери й ін. Треба зазначити, що таку теорію підтримують багато істориків Масонського Ордена [8, с. 3-4].

Через велику кількість різних теорій доволі складно обрати якийсь правильний варіант. На нашу думку кожна з теорій має свою долю істини стосовно історії Ордена. Але ближче усього до обраної у статі теми підійшов Г. Шустер [12]. Він починає дослідження Масонського Ордена з Англії XVII-XVIII ст. де за офіційними даними і був створений Орден. Але процес формування Масонського Ордена скоріш за все був дзеркалом тогочасного суспільства. Починаючи з XV ст. територією Західної Європи шириться нова філософія Ренесансу, яка будується на засадах античності. Також розвивається наука та прагнення людини до дослідження Світу [12].

Великий вплив на поширення вільнодумства в Англії надав протестантський рух проти Католицької церкви, який зруйнував догматичну модель суспільства. У 1533 році унаслідок конфлікту між англійським королем Генріхом VIII та Папою Римським були розірвані відносини між Британією та Ватиканом. Це дозволило майже повністю ліквідувати вплив Католицької церкви [12 с. 238-239, 230-231].

Бурхливі соціальні процеси, які проходили у Британії, дозволили розвинути науку та філософію, яка пізніше стане базисом для масонського руху. Серед англійської інтелектуальної еліти можна виділити кількох діячів, які максимально вплинули на розвиток вільнодумства та масонства: І. Ньютон, Д. Локк,

Е. Шефсбері, С. Болінгброк, А. Поп, О. Голдсміт та ін. [12, с. 228-233].

Винятком не були й інші країни, на які вплинуло англійське вільнодумство. Наприклад у Франції масони з'явилися одні з перших на європейському континенті. Передумовою для цього став розвиток французького вільнодумства, яке потрапило під сильний вплив англійських концепцій. Серед найвидатніших французьких філософів того часу були Вольтер, Руссо, Монтеск'ю [12, с. 228-233].

Саме ці чинники виявились головною причиною активізації Масонського Ордена в Англії та швидке поширення його в Європі. Як зазначалось вище, складність у дослідженні Масонського Ордена полягає не тільки у розбіжності теорій щодо заснування товариства, але й ідентифікації Ордена, як таємної організації. Дослідник таємних товариств Ч. Геккертон у своїй класифікації відносить масонів до «Громадського таємного товариства» [4, с. 23]. На жаль, далі автор не дає пояснення, що він має на увазі під громадськими таємними товариствами.

Інший видатний дослідник таємних товариств Г. Шустер посилається на положення Великої Ложі від 1723 року. У цьому положенні сказано: «Франкмасонство представляє собою центр об'єднання та тісної співпраці між людьми, які не могли б стати один для одного такі близькі» [12, с. 235]. Але це положення також не може дати чіткої інформації щодо сутності Ордена. Тому дуже складно віднести масонів до якоїсь конкретної групи таємних організацій.

Але при дослідженні історії Масонського Ордена на території Західної Європи у період XVIII-XIX ст. можна прослідкувати елемент політичної діяльності масонського товариства. Наприклад, в Італії масонство зіграло важливу роль у процесі формування незалежної, національної держави. Перша масонська ложа в Італії з'явилась у 1733 році у місті Флоренція. Згодом, починаючи від 1733 до 1764 року, масонські ложі були відкриті у багатьох великих містах Італії [5]. Розвитку масонства у Італії сильно заважала Католицька церква, яка у 1751 році видала булу, що забороняла Масонський Орден, а самих членів погрожувала відлучити від церкви. Деякі члени піддалися переслідуванням з боку влади та були відправлені за ґрати. Через це з самого початку свого існування італійські масони були законспіровані [5, с. 195-196].

Після закінчення наполеонівських війн Італія стала театром революцій і повстань в яких

активну участь приймали масони. У період італійських революцій 1821, 1848 року масони проводили революцій боротьбу та фактично були флагманом революції у Королівстві обох Сицилій, Папській області та Римській республіці. Дуже виразним є той факт, що головні діячі національно-визвольного руху Маздіні та Гарібальді теж були масонами. Також масони приймали активну участь у створенні єдиної італійської держави. Саме парламент у Туріне, який складався переважно з масонів, об'явив Віктора Імануїла Королем Всієї Італії [5, с. 195-196].

Іншою країною, де Орден активно втручався у політичні справи, була Франція. Саме масони були одним з головних елементів «Великої французької революції». Причиною активізації масонів під час революції була сильна підтримка суспільства. Також велика кількість масонів була серед військових, що дозволяло у необхідний час підняти під стяги революції військові сили.

Доволі виразним є той факт, що головні діячі Великої французької революції були масонами, серед яких можна виділити: О. Мірабо, абат Грегуар, Ж. Байї, Сієєс, Ж. Петіон, Ж. Бріссо, М. Кондорсе, Д. Демулен, К. Демулен, Марат, Робесп'єр та ін. Згодом, саме представники Масонського Ордену значною частиною перемогли на виборах Генеральних штатів у 1789 році [11, с. 90-96].

Доволі активну участь у політичному житті держави приймали польські масони. Взагалі масонство у Польщі розвивалося повільно та хаотично. Перші згадки про діяльність масонів приходяться на 1730 рік. Тоді Король Польщі Август III намагався підтримувати просвітницькі тенденції та залучав до масонства знать. Але була Папи Римського Климента XII заборона діяльності масонських лож. Своє повноцінне відродження польські масони почали у 1764 році за часів правління Станіслава Августа Понятовського [5, с. 310-311]. Але цей крок обернувся для Понятовського новими проблемами. Справа у тому, що Станіслав Понятовський був поставлений Російської державою та був фаворитом Катерини II. У період з 1768 до 1772 року у Польщі відбулося повстання Барської конфедерації. Активну участь в антидержавному повстанні приймали саме масони [5, с. 310-311].

Загалом, Масонський Орден у Польщі доволі активно приймав участь у національних повстаннях і боровся за свободу своєї нації. Наприклад, у період наполеонівських війн масони активно допомагали французьким війсь-

кам, які намагалися створити самостійну державу. Одним з головних лідерів польського національного руху у період наполеонівських війн був масон вищих рівнів Я.Г. Домбровський. У 1807 році все ж таки вдалося створити Варшавське Герцогство [5, с. 312].

Після Віденського конгресу 1815 року Польща продовжувала бути розділена між Росією, Пруссією та Австрією. Польські масони знаходилися під юрисдикцією тієї країни, яка окупувала територію їх дислокації. Таке становище справ перетворило Масонський Орден у базис для боротьби за національне відродження [5, с. 313]. У 1819 році польський офіцер В. Лукасинський створив таємне товариство «Національне масонство». Але у 1822 році російський цар Олександр I заборонив діяльність таємних товариств. Через це майже усі масонські ложі перешли на підпільну діяльність. Згодом масонський рух знову заявить про себе. Однією з головних дієвих сил польського повстання проти російської окупації був Масонський Орден. Це вказує на те, що польські масони були доволі активні у політичному житті країни [5, с. 313].

Також у період XVIII-XIX ст. масони активно залучають до Ордену представників знаті та монархів. Наприклад в Австрії одним з перших масонів став майбутній чоловік імператриці Марії Терезії – Франц Лотарингський, який був посвячений у Гаазі у 1731 році. Іншим видатним масоном з Австрії був Імператор Йосиф II, який залучився підтримкою Масонського Ордену для проведення у країні просвітницьких реформ [5, с. 20-21].

У сусідній з Австрією Пруссії масони теж змогли залучити до своїх лав представника вищої аристократії. У 1738 році старший син короля Фрідріх вступив до масонської ложі. Певний час йому доводилося приховувати своє членство у масонській ложі, тому що його батько король Пруссії Фрідріх-Вільгельм I буд негативно налаштований щодо Масонського Ордену [12, с. 245-246]. Але після своєї коронації у 1740 році Фрідріх офіційно заявив про свою належність до Ордену. Вплив масонів дійшов до того, що перші місяці король провів урочисте засідання ложі у Шарлотенбурзькому палаці. Під час проведення урочистого засідання ложі до лав масонів вступило ще кілька високопоставлених аристократів. Серед значних фігур можна виділити: Августа-Вільгельма – брата короля, маркграфа Карла фон Шветда та герцога короля Фрідріха – Вільгельма фон Гольштейна [12, с. 245-246].

Схожа ситуація була і в інших європейських країнах. Наприклад у Бельгії Король Нідерландів Вільгельм I поставив під контроль діяльність масонів і призначив свого сина Фердинанда «Великим майстром» у 1815 році. Після революції 1830 року, коли Нідерланди та Бельгія розділилися, допомогу масонам надавав Король Бельгії Леопольд I. Треба зазначити, що Леопольд I сам був прийнятий до масонської ложі у Берні у 1813 році [5, с. 54-55].

Згідно представлених фактів можна зробити висновок, що Масонський Орден приймав активну участь у політичному житті Західної Європи. У статті була зроблена спроба довести участь масонів у революціях та національно-визвольних рухах передових Європейських країн. Але потрібно зазначити, що Масонський Орден не є політичним таємним товариством. Просто політична, релігійна та соціальна середина склалась так, що масони були вимушені приймати участь у політичних процесах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Брокгауз Ф.А. Энциклопедический словарь / Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/99095/%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%8B%D0%B5

%B0%D0%B9%D0%BD%D1%8B%D0%B5

2. Бейджент М. Храм и ложа, от тамплиеров до масонов / М. Бейджент, Р. Ли [Електронний ресурс]. – М.: Эксмо, 2006. – 368 с. – Режим доступу: http://www.alleng.ru/d/hist_vm/hist032.htm

3. Гардинер Ф. Тайные общества. Запретное знание Гардинера / Ф. Гардинер – СПб.: Вест, 2011. – 240 с.

4. Геккертон Ч.У. Тайные общества всех веков и всех стран / Ч.У. Геккертон [Електронний ресурс]. – СПб., 1876. – Режим доступу: <http://review3d.ru/gekertorn-ch-u-tajnyu-obshhestva-vs%D1%A3x-v%D1%A3kov-i-vs%D1%A3x-stran-tajnye-obshhestva-vsex-vekov-i-vsex-stran>

5. Карпачев С.П. Масоны. Словарь / С.П. Карпачев – М.: АСТ, 2008. – 634 с.

6. Кареев Н. История Западной Европы в Новое Время / Н. Кареев [Електронний ресурс]. – СПб., 1904. – Том 3. – Режим доступу: <http://rushist.com/index.php/kareev-3>

7. Немировский В.Г. Тайные общества и заговорщики / В.Г. Немировский – СПб.: Питер, 2007. – 240 с.

8. Спаров В. Полная история масонства в одной книге / В. Спаров [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: http://www.e-reading.club/chapter.php/1003729/0/Sparov_Vik_Polnaya_istoriya_masonstva_v_odnoy_knige.html

9. Ревунькова Н. Протестантизм / Н. Ревунькова. – СПб.: Питер, 2007. – 221 с.

10. Родригес А.М. Новая история стран Европы и Америки XVI-XIX. – Ч. 2 / А.М. Родригес. – М.: Владос, 2006. – 621 с.

11. Черняк Е.Б. Тайные империи. Тайные общества старого и нового времени на Западе / Е.Б. Черняк. – М.: Мысль, 1987. – 271 с.

12. Шустер Г. История тайных обществ, союзов и орденов / Г. Шустер [Електронний ресурс] // Айрисс-Пресс. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.litmir.info/bd/?b=171132>

Помазан Дмитро Політичний елемент у діяльності Масонського Ордену на території Європи в період XVIII-XIX ст.

У даній статті розкривається політичний елемент у діяльності Масонського Ордену на території Європи XVIII-XIX ст. з точки зору історичної науки. При дослідженні даної теми, велика увага була приділена участі представників Масонського Ордену у різних подіях політичного характеру. Також для всебічного розкриття політичної діяльності Масонського Ордену у статті представлений огляд різних теорій походження та історії формування цього таємного товариства.

Ключові слова: політика, таємні товариства, масони, філософія, революції

Помазан Дмитрий Политический элемент в деятельности масонского ордена на территории Европы в период XVIII-XIX вв.

В данной статье раскрывается политический элемент в деятельности масонского ордена на территории Европы XVIII-XIX вв. с точки зрения исторической науки. При исследовании данной темы, большое внимание было уделено участию представителей Масонского Ордена в различных событиях политического характера. Также для всестороннего раскрытия политической деятельности Масонского Ордена в статье представлен обзор различных теорий происхождения и истории формирования этого тайного общества.

Ключевые слова: политика, тайные общества, масоны, философия, революции

Pomazan Dmitri Political element in the activities of the Masonic Order in Europe during the XVIII-XIX centuries

This article reveals the political element in the activities of the Masonic Order in Europe XVIII-XIX centuries. from the standpoint of historical science. When the topic research, great attention was paid to the participation of representatives of the Masonic Order in the various events of a political nature. Such processes include the Great French Revolution of 1789, the uprising in Southern Europe during the XIX century. As well as representatives of the revolutionary activities of the Masonic Order in Poland in 1821-1823, respectively. A special focus of the article was placed on the analysis of the attraction in the Masonic Order and representatives of the secular power, even European monarchs. One of the main topics discussed in the article there is the problem of classifying the Masonic Order as a secret society in some sense. To identify the right concepts and the possibility of identifying the Masonic Order as a secret society of a certain type in the article were considered historical and philosophical theories related to the activities of the Order. The article was analyzed not only the secret society, and a prerequisite to the appearance of the Masonic Order. A special place in the disclosure of this subject belongs to the consideration of the representatives of the philosophy of the English free-thinking. Analyzing the activity of the subject was touched upon hierarchical and organizational part of the Order. Also, for the full disclosure of political activities of the Masonic Order's article provides an overview of the various theories of the origin and history of the formation of a secret society. As a matter of philosophy in the article were presented different points of view on this issue.

Keywords: politics, secret societies, freemasons, philosophy, revolution

Рецензенти:

Шкляж Й.М., д.і.н., професор

Тробські Мацей, доктор габлітований, професор

Надійшла до редакції 16.01.2017 р.